

## РЕЗЮМЕТА

на публикациите на гл. ас. д-р Кирил Първанов Кирилов  
от Секцията за българска диалектология и лингвистична география за  
конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент” в професионално  
направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“  
(диалектология) за нуждите на Секцията за българска диалектология и  
лингвистична география

### I. ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

**1. Исторически развой на старобългарските глаголи за движение.**  
**София: ДиоМира, 2016, с. 362, ISBN 978-954-2977-27-8.**

Монографията представлява първото цялостно изследване на развоя на глаголите за движение от старобългарския период в развитието на езика до наши дни. Въпреки че тези глаголи винаги са предизвиквали голям интерес, изследванията до този момент са съсредоточени само върху една конкретна епоха от историята на българския език с препратки към по-старо или по-ново време.

Обект на анализ са еднокоренните старобългарски глаголи за движение, които влизат в опозицията *конкретна насоченост : неконкретна насоченост на глаголното действие* (вѣд-тн: воднтн), всички техни префигиранни производни и итеративите (дуративите) с удължена степен на коренната гласна. Лингвистичният материал, върху който се правят наблюденията, е ексцерпиран от *Старобългарски речник. Т.1 и Т. 2: София: Изд. „Валентин Траянов“ 1999-2008; Дуйчев, И. и Д. С. Лихачов. Среднеболгарский перевод Хроники Константина Манасии в славянских литературах. Изд. на БАН. С, 1988.; Миклас и кол. Берлински сборник. София. 2006; Речник на произведенията на патриарх Евтимий (ръкопис); Димитров, К. Речник-индекс на словата на авва Доротея: Велико Търново. 2010; Речник на книжовния език на народна основа от XVII в. (върху текста на Тихонравовия дамаскин). София: Изд. „Валентин Траянов“. 2012; Материалы для словаря древнерусского языка, т. I. - III. Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук. 1893, 1902, 1912; Архив за български диалектен речник към Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ, БАН и множество други диалектни публикации от цялото българско езиково землище. Вzeti са под внимание излезлите през последните години регионални диалектни речници на българските говори в Албания, Косово, Поморавието.*

В работата се използва лингвистичен метод с различни подходи като диахронен – при проследяване на развоя на глаголите; синхронен – при представянето им в точно определена епоха, ономасиологичен и семасиологичен – при извеждане на значенията, тъй като липсата на

диалектен речник наложи да се определя семантика на глаголите, елементарен – при анализ на отделната форма, и системен – при анализ на цялата система на префиксация и суфиксация.

Богатият материал и избраната методология позволяват да се проследи историческата съдба както на отделните глаголи, така и на граматическите категории, които са характерни за тях. В работата се обясняват причините за изчезването на някои лексеми и промяната на значението при други. Търсят се причините за изчезването на противопоставянето *насоченост : ненасоченост* на глаголното действие при моторните глаголи - дефективната парадигма на перфективните глаголи и трудното прилагане на опозицията *насоченост : ненасоченост* при префигираните моторни глаголи.

В монографията се изказва предположение как изследваното противопоставяне, засягащо един малоброен клас глаголи, може да засегне и някои техни производни, а оттам да обхване всички глаголи, но вече като *завършеност : незавършеност*. Изследването показва общи черти в развоя на именната и глаголната система, по-високата степен на абстракция на книжовния език, богатството на народните говори, които пазят архаични форми и парадигми.

**6. Изчезването на една стара опозиция. – В: СЛОВЕСА ПРЪУОУДНАТА. – В: Юбилеен сборник в чест на проф. Иван Буюклиев (по случай неговата 75-годишнина). София: ПАМ Пъблишинг, 2012, с. 148-174, ISBN 978-954-2973-02-7.**

Студията е посветена на изчезването на противопоставянето *конкретна : неконкретна* насоченост при моторните глаголи. Обект на изследване са старобългарските еднокоренни глаголи за движение, които влизат в опозицията *насоченост : ненасоченост* на глаголното действие, и техните префигирани производни. Отмирането на опозицията *конкретна : неконкретна* насоченост се обяснява с дефективната парадигма на определеномоторните глаголи и на случаите на нейната неутрализация при префигираните. В изследването е направено предположение за причините за изчезването на определеномоторните глаголи *веда, неса* от двойките *вѣстн : вѣзнѣн, нѣстн : нѣснѣн* и запазването и на двата *тека* и *точа* от *тѣштн : точнѣн*. Запазването се дължи на промяна на значението при един от членовете.

**7. Глаголите със значение *обичам* в исторически и съвременен план. – В: Български език и литература. кн. 1. 2017. ISSN 0323 – 9519.**

Статията е посветена на историческия развой на глаголите със значение ‘обичам’. Обект на анализ са появата и развоя на глаголите, които носят тази семантика.

**Изследването показва, че** съвременните глаголи със значение ‘обичам’ възникват в различни етапи от историята на българския език. Най-стар е глаголът *любя*, който е пряк наследник на отимения старобългарски каузатив *лювѣти*. В ранната новобългарска епоха се появява глаголът *обичам*.

Статията разкрива, че в диалектите глаголите със семантика ‘обичам’ (*гал’а*, *драговам*, *л’уб’а*, *милвам*, *милувам*, *обичам* и префигираните *загал’а*, *изгал’а* и т.н.) са много повече от тези в книжовния език, където само *любя*, *обичам* и техните производни притежават значението ‘изпитвам чувство на обич’. Друга важна особеност на изследваните диалектни глаголи е, че назовават широк спектър от човешки действия, чувства, взаимоотношения. Напр. *л’уб’а*, *милвам*, *гал’а* – означават още ‘целувам’, ‘милвам’, ‘галя’.

**9. Исторически развой на непрефигираните глаголи за движение. – В: Македонски преглед. 2015, кн. 1, с. 55-72. ISSN 0861 – 2277**

Изследването проследява историческия развой на старобългарските непрефигирани глаголи за движение, които влизат в опозицията *определеномоторни : неопределеномоторни глаголи*. Наблюденията се правят върху лингвистичен материал от различните периоди от историята на българския език – старобългарски, среднобългарски и новобългарски. Самият материал е ексцерпиран от речници и архивни текстове. Анализират се особености в лексикалните им значения, изясняват се причините, поради които някои от глаголите за движение са се запазили, а други са се изгубили.

**10. Глаголите *владя* / *овладя* / *овладявам* и *облада* / *обладавам* от синхронна и диахронна гледна точка. – Български език, 2014, кн. 3, с. 118-123. ISSN 0005-4283.**

Статия е посветена на историческия развой на глаголите *владя* / *овладя* / *овладявам* и *облада* / *обладавам*. Обект на анализ са глаголите, които произхождат от праславянския корен *\*vold-*. Лингвистичният материал е ексцерпиран от речници и архиви. Статията показва, че съвременните глаголи *овладявам* / *овладя* и *обладавам* / *облада* имат сходна морфемна структура, а именно префикс *о-* (*об-*), корен и наставки, но се появяват в различни етапи от развоя на българския език, изразяват различен *начин на действие* и това е причината да придобият различна семантика.

**20. Формирование видовой оппозиции в болгарском языке. – В: Славянское и балканское языкознание. Палеославистика. Слово и текст. РАН. Москва, 2012, с. 314-321. ISBN 5-7576-0262-7.**

Статията е вариант на руски език на статия номер 29.

**23. Поява и развой на вторични имперфективи при старите глаголи на състоянието. – В: Съвременните измерения на едно научно прозрение. София: Изд. Мултипринт. 2016, с. 246-253. ISBN 978-954-362-160-6.**

Статията е посветена на появата и развоя на вторичните имперфективи, свързани с изходните глаголи на състояние. Обект на анализ са имперфективни глаголи с наставки *-а-*, *-ва-*, *-ува-* при старобългарските глаголи на състояние. Изследването показва как в историческия развой на езика една част от старите глаголи на състояние губят статалната семантика и споделят особеностите на останалите класове глаголи, т.е. при префиксация променят своя вид. Оттук, подобно на останалите префигирани перфективи, те също развиват форми от вторичен несвършен вид.

**26. Исторически развой на вторичните имперфективи при глаголите за движение. – В: Исторически хоризонти на българската лингвистика. София. 2014. с. 203-212. ISBN 978-954-92489-5-1.**

Статията е посветена на постепенното разширяване на наставката *-а-* с варианти *-ва-* и *-оува-* при глаголите за движение. Обект на анализ са моторните глаголи за движение. Изследването показва, че деривацията с наставка *-а-*, с варианти *-ја-*, *-ва-*, *-оува-*, е продуктивният модел за образуване на глаголи от несвършен вид. Разпространението на вторичните имперфективи при глаголите за движение става постепенно, като най-много вторични имперфективи се появяват през среднобългарската епоха.

**27. Исторически развой на старобългарските каузативни глаголи в сравнение с унгарските каузативи и с фактитивния залог във френския език. – В: Езикът във времето и пространството. Проблеми на социолингвистиката. Велико Търново: 2014. ИК Знак94. с. 452-456. ISSN 1314-5401.**

Статията е посветена на историческия развой на старобългарските каузативни глаголи, като се прави сравнение с каузативните глаголи в унгарски език и с *voix factitive* във френски език. Лингвистичният материал е ексцерпиран от речници, средновековни писмени паметници и архивни материали. В диахронен план изследването си поставя за цел да представи развоя на старите о-итеративи и на деноминативните итеративи. В синхронен план описва състоянието на причинителните глаголи в конкретен етап от развитието на българския език. За постигането на целите

се ползват диахронен и синхронен подход, съпоставителен, елементарен и системен подход. В края на статията се обобщава, че старобългарските каузативи до известна степен приличат на каузативните глаголи в съвременния унгарски език, които се образуват чрез добавянето на наставка към други глаголи; българският език, както всички естествени езици, притежава средства за изразяване на причинителност, но те не са обединени в самостоятелна граматическа категория, каквато е развил френският език в лицето на *voix factitive*. В българския език причително значение имат повечето наследници на старите каузативи, някои *начини на действие* и словосъчетания от типа на *подтиквам да ...*, *карам да...*, *правя да ....*

**29. Формирането на видовата опозиция. – В: Проблеми на историческата лексикология и лексикография. София: ГРАВИС – Ал. Жеков. 2011. ISBN 978-954-91477-2-8. р. 135-145.**

Статията е посветена на формирането на видовата опозиция. Обект на анализ са моторните глаголи, встъпващи в опозиция *насоченост : ненасоченост* на глаголното действие. В статията се прави предположение за причините за трансформирането ѝ в опозицията *завършеност : незавършеност*. Отбелязват се и някои общи особености в развоя на глаголите и на имената.

**30. Итеративни глаголи в Берлинския сборник. – В: Сборник с докладите от заключителната конференция *Компютърни и интерактивни средства за исторически и езиковедски изследвания*. ПАМ Пъблишинг. София. 2011, с. 35-48, ISBN 978-954-91477-3-5.**

Обект на изследване са о-итеративите и вторичните имперфективи с наставка *-а-* в *Берлински сборник* (Миклас 2006). В статията са проследени моделите на префиксация и суфиксация при моторните глаголи и моделите на суфиксация при останалите класове глаголи, като първичните глаголи, каузативите, глаголите на състояние, деноминативите. Направените изводи сочат, че вторични имперфективи с наставка *-а-* при глаголите за движение в Берлинския сборник се срещат рядко, тъй като там е в сила все още опозицията *определеномоторни : неопределеномоторни глаголи*.

## **II. ЛИНГВИСТИЧНА ГЕОГРАФИЯ**

3. *Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА). Серия фонетико-граматическая. Болгарские материалы. Выпуск 1. Рефлексы \*ě. Выпуск 2а. Рефлексы \*ѣ. Выпуск 2б. Рефлексы \*ѡ. Выпуск 3. Рефлексы \*ьг, \*ьг, \*ьл, \*ьл. Выпуск 4а. Рефлексы \*ъ, \*ъ. Выпуск 4б. Рефлексы \*ъ, \*ъ. Отг. ред. Л. Э. Калнынь. Редактори Сл. Керемидчиева, Л. Василева. София: Издательство*

БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015, с. 203, ISBN: 978-954-322-838-6 (в съавт. със Сл. Керемидчиева, Л. Василева, М. Котева, Хр. Дейкова).

Излезлите български томове са резултат от съвместните усилия на българската и руската комисия към ОЛА под редакторството на проф. Людмила Калнин. При представянето на издадените материали са използвани диахронен, синхронен и фонологичен подход; за достоверното представяне на българския фонетичен материал е включен нов знак – □. Издадените материали потвърждават идеята, че българският език е своеобразен микрокосмос на славянския езиков свят. Томовете са ценни и с това, че разкриват различни архаични особености, като запазен ринезъм \*ę > en и че след отчитането на българския материал много изоглоси от картите на ОЛА се придвижват в източна посока.

4. *Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА). Серия лексико-словообразовательная. Болгарские материалы. Т.1 Животный мир. Т.2 Животноводство. Т. 3 Растительный мир. Т. 8 Професии и общественная жизнь.* Отг. ред. Т. И. Вендина. Москва – Санкт-Петербург: Нестор-История, 2013, с. 240. ISBN: 978-5-4469-0004-6. (в съавт. с Л. Василева, , Сл. Керемидчиева, Ел. Вълчева, Хр Дейкова.)

Издание е резултат от съвместните усилия на българската и руската комисия към ОЛА под редакторството на проф. Татяна Ивановна Вендина. То съдържа българските материали от *Т.1 Животный мир. Т.2 Животноводство. Т. 3 Растительный мир. Т. 8 Професии и общественная жизнь.* на Общеславянския лингвистичен атлас, излезли през годините без българско участие. Диалектните данни от българските пунктове имат неоценимо значение за световната индоевропеистика, славистика и балканистика. Те дават възможност да се разкрият сходствата и различията между славянските диалекти в областта на фонетиката, лексиката и словообразуването. Българските материали са основа за бъдещи научни изследвания, които ще допълнят, конкретизират и ревизират съществуващата до този момент лингвистична информация за прародината и за членението на съвременните славянски езици на диалектно равнище.

### III. ДИАЛЕКТНА ЛЕКСИКОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОГРАФИЯ

5. Керемидчиева, Сл., А. Кочева, Л. Василева, К. Първанов, З. Сертова, Ил. Гаравалова, Р. Чернева. *Еркеч – паметта на езика. Традиции и устойчиви тенденции в един архаичен български говор – говора на село Еркеч (днес Козичино), Поморийско. София: Мултипринт, 2012, с. 299, ISBN 978-954-362-097-5.*

Книгата е най-новото изследване на един изключително интересен български говор. Започва с представяне на историята, географското положение, фолклора и бита на с. Козичино. Проследени са научните публикации, посветени на това забележително село. На базата на проучената литература и на личните наблюдения на изследователите е съставен своеобразен портрет на еркечанина. Жителите на селото безспорно се отличават със своята самобитност и жизненост. Оцелели са при всякакви условия и са успели да се впишат успешно и в съвременния свят, благодарение на своите запазени традиции. Следва описание на говора, което не е просто изброяване на екзотичните особености като дългите вокали, *ê* на мястото на *ж*, *д*, а очертаване на устойчивите тенденции във фонологичната, морфологичната и лексикалната система на диалекта.

Речникът, в който авторовото участие е над 30 стр., предлага на читателя в лексикографски вид диференциалната лексика на еркечкия диалект. В лексикално-семантичен аспект говорът е представен както в най-архаичния си вид, оживяващ в речта на най-възрастните информатори, така и в образци от говора на по-младите поколения. Като цяло Речникът съдържа изключително словно богатство, назоваващо предмети, явления, действия от неживата и живата природа, бита и вярванията на българина. От речниковите статии оживят образи на диви хора, змейове, непознати досега митологични персонажи. Авторът се включва и с транскрибирани диалектни текстове от дигитални записи, част от които са приложени в края на книгата. Изследването е полезно както за специалисти, така и за всички, които се интересуват от езика и културата на българите. Като негово заслужено признание се явява наградата *Книга на годината на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“* за 2012 г.

**8. Начини за назоваване на явлението *говорене насън* в родопските говори. – В: Българите в чужбина – толкова близо, толкова далече, част. 1, Сборник студии на Международно реферирано електронно списание за етнология, медиевистика и археология "ОНГЪЛ", 2016, бр.12, год. VIII, 6. с. 197-204. ISBN 978-954-476-070-0.**

Статията разглежда лексемите, с които в 232 селища от източнорупските и западнорупските диалекти се назовава *говоренето насън*. Събраният материал е представен в един от въпросите от специално разработен въпросник от Секцията за българска диалектология и лингвистична география. Целта на изследването е да разкрие богатството на думите, които назовават феномена *говорене насън*, да се сравнят техните употреби в останалите български диалекти и да се направят съответните паралели и изводи. Обект на изследване са думите и словосъчетанията,

които назовават *говоренето насън*. Лингвистичният материал е събран от въпросника за Родопския диалектен атлас и от Архива за Български диалектен речник. Статията обобщава, че в анализирания ареал се откриват два основни модела за назоваване на сомнилоквията: чрез точно определена лексема (*борав'а*, *блазн'а*) и чрез словосъчетание (*думам насън*, *лафа насън*, *приказувам насън*). За да я различи от нормалното говорене, родопчанинът оприличава тази реч на друга човешка дейност или уточнява, че става дума за говорене именно *насън*. Фактът, че човешкото съзнание по време на говорене насън е замъглено или изключено, е намерил израз в употребата на глаголите *бленувам* и *бълнувам*, които етимологически се свързват с растението *бленика*, предизвикващо халюцинации у човека.

**14. Стари каузативни глаголи в македонските говори. – В: Македонски преглед, 2010. кн. 1. с. 89 – 96. ISSN 0861 – 2277.**

Статията е посветена на наследниците на старобългарските каузативни глаголи в македонските говори. Обект на анализ са старобългарските причинителни глаголи, техните префигирани производни, наследниците им в среднобългарската епоха, в съвременния български книжовен език и в диалектите, като специално внимание е обърнато на македонските говори. Лингвистичният материал е ексцерпиран от речници и архиви. Направеният анализ на развоя на старобългарските каузативни глаголи в българските диалекти, с оглед на българския югозапад, показва, че в диалектите от югозападната част на българското езиково землище са запазени форми, които не се срещат на друго място (*растим*), запазени са стари значения (*бес'а* 'окачвам'), интересни граматични закономерности като граматикализация на предлог: *забес'а* 'окачвам', *запойа* 'напоявам', развили са се нови значения 'зарасна' и 'остана малък' на *завар'а*.

**22. Названия за следа на диво животно в родопските говори. – В: Проф. Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, с. 124-130. ISBN 978-954-322-852-2.**

Статията е посветена на лексемите, с които се назовава следа, оставена от диво животно, в 232 селища от източнорупските и западнорупските диалекти. В изследването се анализират думите, с които се назовава следа, оставена от диво животно, сравнят се техните употреби с тези в останалите български диалекти и се правят съответните паралели и изводи. Лингвистичният материал е събран от Въпросника за Родопския диалектен атлас (РДА), Архива за Български диалектен речник (АБДР).

Като се разглежда семантиката на лексемите *следа* и *диря* и техните производни, а също така и техния произход, се налага обобщението, че *следата* е нещо лесно забележимо, а *дирята* сякаш обединява онези мъчно уловими белези, които не всеки може да види и анализира правдиво, пресъздавайки една загубена във времето или пространството картина.

**25. Начини за назоваване на *клевета* в родопските говори. – В: Българска реч. Списание за езикознание и езикова култура, 2015, кн. 4, с. 139-146 <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=342846>**

Обект на изследване са думите и словосъчетанията, които назовават *клеветенето* в родопските говори. Статията е част от международен проект. Лингвистичният материал е събран от речници и архивни източници, част от него е лично събран на терен. В изследването се разграничават различните модели при назоваване на клеветенето, разкриват се различните принципи на номинация, сравняват се техните употреби в останалите български диалекти.

Изследването е интердисциплинарно, освен проблеми от лингвистиката и етнологията, то засяга проблеми от обичайното право като клеветенето и набедяването. Статията завършва с изводи, според които лексемите, назоваващи клеветенето, са преди всичко от домашен произход както в ареал с християнско, така и в ареал с мюсюлманско население. Някои думи притежават значение ‘клеветя’ и в минали етапи от развитието на езика, а други го развиват в последствие. Традиционният българин в анализирания ареал не прави разлика между *клевета* и *набедяване*.

#### IV. ЕТНОЛИНГВИСТИКА

**11. Интересен персонаж от българската митология (По материал от с. Козичино, Поморийско). – В: Език и епос. Мит. Годишник на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“, VII, 2013. кн. 11. с. 279-284. ISBN: 1311493X. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=164333>.**

Статията представя непознат персонаж от българската демонология – Баба Виренка – водно свръхестествено същество, което носи бебетата в българския югоизток. Лингвистичният материал е лично събран от диалектоложки експедиции в с. Козичино, Поморийско. Статията има за цел да представи основните характеристики на митологичния персонаж, като местообитание, външен вид, възраст, действия, които предприема спрямо човека. В образа на Баба Виренка се открива архетипът на Великата майка.

**12. Концептът *богатство* в старобългарския език. – В: Български език, 2012, кн. 4, с. 55-62. ISSN 0005-4283.**

Статията представя концепта *богатство* в старобългарския език. Досега този концепт не е бил предмет на самостоятелно лингвокултурологично изследване. Лингвистичният материал е ексцерпиран от речници и архиви. На базата на изведените признаци на концепта *богатство* в старобългарската епоха и в контекста на християнската традиция може да се твърди, че има меркантилно схващане за богатството, разкриващо го като притежаване на ценности като злато, сребро, пари, с които може да се набави всичко необходимо. От друга страна, стойността на нещата, които определят човека като богат (злато, сребро, пари), се пренася по отношение и на други придобивки, нужни на човек, за да живее добре – дом, имот и др. Така богатството се утвърждава като релация между човека и заобикалящия го свят.

**24. Образът на вещицата в с. Козичино, Поморийско. – В: Mirabilia: Чудеса и чудовища (Studia Balkanica). София, 2016, с. 270-274. ISBN 978-954-8536-14-1.**

Изследването е посветено на вещицата като персонаж от демонологията в българския югоизток. Лингвистичният материал е лично събран от диалектоложки експедиции в с. Козичино, Поморийско. Статията представя основните характеристики на митологичния персонаж като външен вид, възраст, пол, магически действия и предмети. На базата на лингвистичния материал се реконструира образът на вещицата. В разглеждания ареал тя може да бъде жена или птиче, може да се превъплъщава в различни образи, обект е на преследване и на омраза. Владее похвати от контагиозната магия, които ѝ помагат да краде реколтата от нивите и млякото на животните.

**28. Концептът *кражба* в лингвокултурата на еркечанина. – В: Езикът във времето и пространството. Велико Търново: ИК Знак'94. 2011, с. 169-174, ISSN 1314-5401.**

**Обект на изследване са лексемите, вербализиращи концепта *кражба* в диалекта на с. Козичино (Еркеч).** Лингвистичният материал е събран на терен по време на експедиции. Въз основа на езиковите данни се извежда ключовата лексема репрезентант на концепта; открояват се концептуалните признаци, формиращи неговото поле. Статията обобщава, че в лингвокултурата на еркечанина се прави разлика между кражбата като професия и кражбата като виновно деяние само когато се отнема собственост на близък човек.

**21. Маргиналните общности в разказите на Димитър Томов. – В: Кочиш, Михай (ред.) 2011. Българският език и литература в славянски**

**и неславянски контекст. Сегед. 2011, Ятепрес, с. 500-506.ISBN 978-963-306-100-8.**

Статията е посветена на маргиналните общности и маргиналните образи в творчеството на Димитър Томов. Обект на анализ са образите на ромите, изоставените старци, алчните наследници, самотният учен от сборниците „Таборът отива към небето“, „Нос Калиакра“, „Трусове на любовта“. В изследването са засегнати и общочовешки проблеми като любовта, труда, наследството. В статията е определено мястото на Димитър Томов в българската литературна история. Неговият интерес към маргиналното, тъмното, неосветеното и загадъчното в съвременния свят му отрежда място сред представителите на постмодернизма.